

Література

1. Ільницький М. Біль, обернений у слово // Дивослово. 2000. № 8. С. 2–7.
2. Тихолоз Б. Ерос versus Танатос (Філософський код «Зів'ялого листя»). Львів : видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 89 с.
3. Франко І. Вибрані твори : В 3-х томах. Т. 1 : Поезії, поеми. 2-е видання, доповнене. Дрогобич : Коло, 2005. 824 с.

Ворона Анна – студентка 4 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: творчість Івана Франка.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури Ткаченко В.І.

Наталія Слободянюк

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗОТВОРЕННЯ У ДИТЯЧІЙ ПРОЗІ ІВАНА ФРАНКА

Мала проза Івана Франка особливо виділяється серед його багатогранної художньої творчості. Твори для дітей увійшли до золотого фонду української літератури. Письменник творив її таких у жанрах, як пісня, байка, казка, оповідання, новела. Дитячі оповідання займають особливе місце сере літературної спадщини письменника. Белетрист зумів майстерно проникнути у дитячу психологію, глибоко заглянути у дитячі душі і це допомогло створити неповторні образи дітей сільської бідноти. Саме вони викликають щирю симпатію чистотою своєї душі, кмітливістю, винахідливістю, щирістю, завзятістю. Через соціальні умови

ці діти були неспроможні розвинути природні здібності, розум, ставали жертвами байдужості та черствості старших.

На основі досліджень попередників зацентруємо увагу на типології дитячих персонажів, спробуємо розглянути особливості характерів та психологію запропонованих письменником типів.

Тип «дивної» дитини. Іван Франко добре знав дитячу психологію, як письменник відчував дитячі душі, захоплювався мовою дітей, створював на сторінках своїх оповідань ситуації, в яких осмислено внутрішній світ дитини.

Оскільки особливим етапом у житті людини є п'ятирічний вік, автор-психолог відкрив його таємницю. Факт, але більшість дітей у творах І. Франка належать до цієї вікової групи.

Дитячі оповідання І. Франка про дітей можна відзначити внутрішньою єдністю. Знаючи дитячу психологію, найперші поняття маленької людини, вироблених у родині, у школі, письменник особливу увагу приділяє дитині як особистості, описуючи її внутрішній світ та найрізноманітніші переживання: радісні, тривожні чи сумні.

Головними героями кожного твору є діти, які хочуть вчитися, але через несприятливі соціальні умови та реакційну шкільну освіту їхні природні задатки втрачаються. В оповіданні «Малий Мирон» (1879 р.) описується п'ятилітній хлопчик. Мирон – розумний, допитливий, наївний як кожна дитина і безпосередній. Мирона аж ніяк не можна назвати пересічною дитиною, а ліпше «дивною» дитиною, він великий мрійник і вигадник, його розумові задатки значно випереджають його вік.

Світ маленького п'ятирічного хлопчика – це «зелені цвітасті луки» й «невеличка супокійна гірська річечка», красою яких Мирон милувався ще змалку. Наявність пейзажу має особливу психологічну функцію. Пейзаж – це життєдайне джерело, з якого дитина намагається пізнати

світ. Різні природні явища у свідомості Мирона, цікаві мисленнєві процеси допомагають розкрити неповторний внутрішній світ хлопчика, його яскраву індивідуальність і феноменальність пам'яті.

Глибину душі героя письменник передає за допомогою портретної деталі, показу поведінки, оціночного судження («Бідний малий Мирон!..»), розгорнуті описи думок хлопчика, міркувань, запитань, які здаються оточуючим дивними, власні спостереження і висновки, які робить Мирон. Дорослі не розуміють і не підтримують хлопчика, вони мають обмежений світогляд, глузують та ображають його: *«Якесь не таке, як люди», «дурний хлопець»* і т.д. У результаті він страждає, боїться висловитись, щоб не розсмішити оточуючих: *«Треба наперед розмислити, а то всі будуть сміятися, ще й мама насварять. Що би тут сказати?»* [4, с. 125].

Іван Франко підводить читача до думки: *«Бідний Мирон, хоть і як мучився, не міг нічого ліпшого придумати, може, для того, що його насилу заставляли думати «так як люди»* [4, с. 125]. Отже, через дитячу психологію автор відтворив світобачення, мораль, етику, побут, що є притаманним старшим.

Тут підмічено унікальний психофізичний процес: перцептивні, невиразні відчуття дитини переходять в іншу, сказати б, вищу духовну сферу, формують, засновану на релігійних началах, дитячу самосвідомість. «Переживання природи у сприйнятті Мирона супроводиться своєрідною градацією слухових вражень, які викликають, збуджують у дитини певні зорові асоціації й відповідно сприяють перенесенню дитячої уваги на нові зорові картини – відбувається специфічне явище синестезії, одночасного відчуття природного ритму» [6, с. 54].

«Грицева шкільна наука» – оповідання гумористичного плану. Зображуючи перший урок у житті Гриця, письменник показує поведінку маленьких дітей, які не мали інтересу до уроку. *«Гриць навіть не зважав на*

професора, а дуже смішними видались йому хлопці, що сиділи довкола нього. Один довбав пальцем у носі, другий іззаду раз у раз старався уткнути невеличке стебельце Грицеві у вухо, третій працював довгий час дуже пильно, микаючи зі свого старого кафтана латки, нитки та остроки; вже їх перед ним на спідній дощці лежала ціла купа, а він усе ще микав і скуб зо всієї сили» [5, с. 4].

На цих уроках діти захоплено граються. Гриць забуває про все, спостерігаючи за ними. Він має розвинену інтуїцію, але яскраві враження не може закріпити у школі. Він сприймає школу як гру і повторює з усіма учнями таємниче для дитини «а баба галамага». Переживання Гриця через свої невдачі у школі автор передає рядками: *«Проклятий буквар, що його він за час цілорічної натуги над науковими питаннями пошарпав і пофалатав трохи не на січку, прокляте «а баба галамага» і прокляті професорські причинки та захопти до науки так надійли йому, що він аж вихуд та поблід і ходив увесь час, мов сновίδα» [5, с. 5].*

Глибоке знання дитячої психології сприяло створенню цілої галереї образів серед сільської бідноти у таких творах, як «Оловець», «Отець-гуморист», де письменник майстерно змалював ставлення до школярів учителів-самодурів, які знущалися учнями. Звірячі методи використовує у своїй науці отець Телесницький у оповіданні «Отець-гуморист».

Один із психологічних прийомів, який використовував І. Франко у своїй прозі – «художній простір». Цей простір впливає на людину. Якщо середовище і психологічна природа особистості, не мають гармонії між собою, то відбувається взаємна протидія внутрішнього та зовнішнього світів, а саме – людини та оточення. Художній простір створює певну психологічну атмосферу, у якій існує герой [2, с. 73]. Тому, аналізуючи оповідання І. Франка про дітей, важливо дослідити простір, що оточує дитину, як він впливає на розвиток її характеру чи на поведінку.

У такому просторі змушена перебувати п'ятирічна Гандзя в оповіданні «Мавка» (1879 р.). Цей простір не

відповідає природнім потребам душі дівчинки, не дає їй буйній дитячій уяві розвиватись, вона «...день і ніч блукала по лісі, знаходила в його голосах відгомін своїх дрібнесеньких, а проте для неї таких важних і величних радощів і терпінь» [4, с. 128]. Героїня має неординарну фантазію, романтичну вдачу, які переважають над відчуттям реальності. Дівчинка прагне бути в гармонії з природою, хоче вирватись на свободу, і Гандзя тікає до лісу, щоб почути його дивну пісню і знайти те, чого прагне душа.

Тип злочинця-підлітка. Особливого значення надає прозаїк проблемі дитячої злочинності. Письменник намагається зрозуміти причину поганого виховання дітей, їх схильність до життя на вулиці та до злочинських учинків. У оповіданнях І. Франко показує формування дитячої особистості та роль у цьому школи, сім'ї, вулиці, суспільства загалом. Тип злочинця-підлітка, найяскравіше зображено у малолітніх героях з оповідання «Яндруси». Головні герої твору – вуличні хлопчики Начко та Владко, характери яких розкриваються в середині подібної їм компанії, «яндрусів», яку І. Франко називає «галаслива голота», «нетерпелива галайстра», «бахурня». «Підростки в віці по десять літ» [6, с. 125], Начко та Владко, – головні герої вуличної компанії, її лідери. Вони уміють не лише розважати аудиторію ровесників, а й можуть «упоратися» у чужих садах і городах, та, вернути з багатою здобиччю, уникнувши погоні.

Солідарність хлопчаків видно в усіх проявах дитячої поведінки: у мовленні, психології, соціальному статусі, а також у способі життя, що суперечить і морально-етичним, і правовим нормам. Щоб відпочити у лісі, компанія обирає людські городи та сади. Через такий вчинок Начко і Владко потрапляють у поліцію. У цьому оповіданні І. Франко наголошує не тільки на злочинстві підлітків, а й на їхній психології. Побачити в них «репрезентантів певної суспільної верстви, певного людського типу» [6, с. 127]. Автор бачить світ природи крізь суб'єктивну призму

дитячого сприйняття: *«Боже, як чудово довкола! Тиша, сонечко гріє лагідно, хилячися вже до заходу. Старі дуби стоять, простягаючи вгору свої могутні рамена і гріються до сонця. Лише задумана береза над яром посумніла і, мов золоті сльози, без вітру ронить додолю свої пожовклі листочки: кап, кап, кап!»* [6, с. 126].

М. Коцюбинський, звернув увагу на знання І. Франком дитячої психології: *«Подивіться, – писав він, – з яким теплим, сердечним почуттям, з якою любов'ю малює він дітей. Доволі пригадати оповідання «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Мій злочин» та інші – і стане ясным, що борець уміє бути голубом: Франко наче спочиває на дітях од моря сліз і горя, співцем яких він зробився»* [3, с. 53].

І. Франка завжди цікавив внутрішній світ дитини, її душевні переживання. Він справедливо вважав, що дитині потрібні твори, що пробуджують розум, облагороджують почуття. Як зазначає В. Василюк, *«талановитий письменник виступав як майстер захоплюючих сюжетів, збагатив дитячу літературу засобами психологічного аналізу»* [1, с. 59].

Отже І. Франко приділив багато уваги дітям сільської бідноти, їхнього становища, багатого внутрішнього світу. Важливо те, що це не просто відображення життя дітей, а крик душі, протест проти соціальних умов, що не давали змоги маленькій людині розвинути свої природні здібності.

Література

1. Василюк В. Психологізм дитячих оповідань І.Я. Франка // Літературознавчі студії : зб. наук. пр. / Київ : нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ : 2002. Вип. 2. С. 58–61.
2. Ковальчук А. Художній простір як засіб психологізму // Слово і час. 2001. № 7. С. 73–77.
3. Коцюбинський М. Твори : У 7 т. Т. 4. Київ : 1975. 387 с.

4. Франко І. Вибрані твори для шкільної молоді. В 2 томах. Том 1. Львів : Апріорі, 2016. 640 с.
5. Франко І. Грицева шкільна наука. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2017. 24 с.
6. Франко І. Зібрання творів : у 20-ти т. Київ : Держлітвидав, 1950–1956. С. 21.
7. Швець А. Модель дитячого світу у прозі Івана Франка // Дивослово. 2005. № 9. С. 53–57.

Слободянюк Наталія – студентка 1 курсу СВО магістра Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: мала проза Івана Франка.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури Ткаченко В. І.

Анна Селяніна

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ДРАМАТУРГІЇ ІВАНА ФРАНКА

Українська драматургія традиційно, порівняно з іншими родами літератури – лірикою й епосом, досліджується недостатньо. Варто нагадати, що драма – не тільки рід художньої літератури, а й вид сценічного мистецтва, тобто має пряме відношення до театру.

Особливе місце в українському національному русі, розвитку української культури, соціально-політичної та філософської думки належить Івану Франку. Життєва доля письменника стала прикладом того, як маючи звичайнісіньку родину, можна досягнути інтелектуальних висот і збагатити духовний спадок не тільки української, а й світової культури.